

**НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ПРЕДМЕТ:
ЕТИКА за све смјерове гимназије**

РАЗРЕД: **ЧЕТВРТИ**
СЕДМИЧНИ БРОЈ ЧАСОВА: **1**
ГОДИШЊИ БРОЈ ЧАСОВА: **32**

ОПШТИ ЦИЉ ПРОГРАМА

Наставни програм Етике за 4. разред омогућује ученицима да се упознају и усвоје основна знања из области етичке теорије. Морално учење свјетских религија Истока (хиндуизам, будизам) и Запада (Аврамовских религија). Етике врлине (Конфуција, Сократа, Аристотела, Феминизма), деонтолошке етике (стоицизам, природног права, друштвеног уговора, категоричког императива) и консеквенцијалистичке етике (хедонизам, егоизам, алтруизам, утилитаризам).

ПОСЕБНИ ЦИЉЕВИ ПРОГРАМА

1. Усвајање основних знања из област етике уопште, као и главних теорија које објашњавају морални феномен.
2. Повезивање знања из Етике стечених у трећем разреду са новоусвојеним знањима.
3. Повезивање знања из области Етике са знањима из других друштвено-хуманистичких наука.
4. Развијање критичког мишљења, критичности и самокритичности, толерантности, одговорности, солидарности, вјештина ненасилне комуникације, те поштовање универзалних људских вриједности.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Наставна тема	Оквирни број часова
1. Моралност и религија	(6)
2. Етика врлине	(6)
3. Деонтолошка етика	(6)
4. Консеквенцијалистичка етика	(6)
5. Слободна тема	(8)

Оперативни циљеви/Исходи	Садржај програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
Тема 1: Моралност и религија (6) 1.1.Хришћанство, 1.2. Ислам, 1.3. Хиндуизам, 1.4. Будизам		
Ученик ће бити у могућности да:		

<p>1.1. - наведе основне информације о хришћанској религији</p> <ul style="list-style-type: none"> - наброји Десет Божијих заповиједи јудаизма - цитира двије највеће Христове заповједи - објасни идеју првобитног гријеха и наброји седам смртних гријеха - уочи значај папинских енциклика - разумије и примјене критичку аргументацију религијске етике коју Платон излаже у Еутифрону <p>1.2. - наведе основне информације о исламској религији</p> <ul style="list-style-type: none"> - наведе и образложе пет стубова ислама - разумије синтезу моралне са религијском и правном нормом у шеријатском закону - критички интерпретира појам цихада <p>1.3. - наведе основне информације о хиндуистичкој религији</p> <ul style="list-style-type: none"> - опише специфично културолошки кастински систем чистоће - објасни појмове карме, маје, ахимсе и мокше - интерпретира важност и утицај Гандијевске не насилне револуције <p>1.4. - наведе основне информације о будистичкој религији</p> <ul style="list-style-type: none"> - образложе четири племените истине будизма - објасни појмове дхарме, самсаре и нирване - уоче важност и значај зен будизма у свакодневном животу источног човјека 	<p>1.1. Појам религије, Аврамовске религије, Талмуд, десет божијих заповиједи, Христове заповједи, првобитни гријех, седам смртних гријеха, енциклике, Еутифронова дијалог.</p> <p>1.2. Појам муслиман, ислам, Куран, хадис, пет стубова ислама, шеријатски закон, цихад.</p> <p>1.3. Појам јоге, карме, маје, мокше, ахимзе, кастинског система.</p> <p>1.4. Појам патње (дука), дхарма, самсара, нирвана, зен будизма.</p>	<p>Филозофија Социологија Култура религија Вјеронаука</p>
<p>Тема 2: Етика врлине (6) 2.1. Конфуције, 2.2. Сократ, 2.3. Аристотел, 2.4. Феминизам</p>		
<p>Ученик ће бити у могућности да:</p>		<p>Филозофија</p>

<p>2.1. - наведе основне информације о Конфучијевом животу и његовом значају за културу Кине</p> <ul style="list-style-type: none"> - наведе и објасни основне поставке Конфучијеве етике: ли, ри и јен. - наведе и образложе пет друштвених односа који произилазе из његовог етичког учења - наброји најзначајније Конфучијеве настављаче и противнике <p>2.2. - наведе основне информације о Сократовом животу и филозофском утицају на Платона</p> <ul style="list-style-type: none"> - уочи значај Сократовог суђења, одбране и смрти - образложи четири кардиналне врлине - објасни појмове мајеутике и ироније - наброји и образложе разлике сократовских школа <p>2.3. - наведе основне информације о Аристотеловом животу и филозофском опусу</p> <ul style="list-style-type: none"> - објасни појам еудајмонизма и акрасие - направи разликују етичних од дианоетичких врлина - образложи принцип средње мјере у формирању врлине - критички интерпретира три животна стила које Аристотел наводи у Никомаховој етици <p>2.4. - идентификује основне таласе развоја феминизма</p> <ul style="list-style-type: none"> - изложи основне поставке феминистичке филозофије - објасни феминистичку критику традиционалног схватања моралног развоја - објасни појам бриге - развије и аргументовано одбрани властиту позицију о важности феминистичке етике 	<p>2.1. Појам ли, ри, јен, пет етичких односа, значај Конфучија за кинеску цивилизацију.</p> <p>2.2. Појам мајеутике, ироније, умјереност, храброст, мудрост, праведност, значај Сократовог живота и смрти за западну цивилизацију.</p> <p>2.3. Појам етичких врлина, дијаноетичких врлина, акрасије, еудајмонизма, принцип средње мјере, животни стилови.</p> <p>2.4. Појам феминизма, поставке и критика традиционалне филозофије и културе, појам етика бриге.</p>	<p>Социологија Историја Демократија и људска права</p>
---	---	--

Тема 3: Деонтолошка етика (6)

3.1. Стоицизам, 3.2. Природно право, 3.3. Друштвени уговор, 3.4. Категорички императив

<p>Ученик ће бити у могућности да:</p> <p>3.1. - наведе основне информације о стоичкој школи</p> <ul style="list-style-type: none"> - наведе најзначајније представнике и фазе развоја школе - објасни појмове космополитизам и апатија <p>- интерпретира стоичко учење односа разума и емоција</p> <p>3.2. - разумије основне поставке теорије природног права</p> <ul style="list-style-type: none"> - повеже теорију природног права са универзалним људским правима и интернационалним правом - образложи појам људске природе - идентификује допринос филозофије Џона Лока за теорије етике природног права - аргументовано дискутује на питање да ли је човјек по својој природи добар или зао <p>3.3. - одреди појмове друштвеног уговора и информисаног пристанка</p> <ul style="list-style-type: none"> - објасни појам праведности - разликује легитимно од легалног - идентификује допринос филозофије Томаса Хобса за развој етичке теорије друштвеног уговора - идентификује допринос филозофије Жан Жак Русао за развој етичке теорије друштвеног уговора <p>3.4. - наведе основне информације о Кантовом филозофском стваралаштву и каснијем утицају</p> <ul style="list-style-type: none"> - уочи значај Кантовог коперниканског обрата у филозофији - образложи Кантову критику дотадашње етичке теорије - дефинише појмове добре воље и дужности - разликује категорички од хипотетичког императива	<p>3.1. Појам апатија, космополитизам, стоично држање, однос разума и емоција, представници и развој стоицизма.</p> <p>3.2. Појам праведног, природног права, универзална декларација људских права, људска природа добра или лоша, значај Ролсове теорије правде.</p> <p>3.3. Појмови легално, легитимно, друштвени уговор, значај Хобсове и Русове филозофије за контрактну теорију.</p> <p>3.4. Појам чистог и практичног ума, добре воље, дужности, Кантов коперникански обрат, категорички императив, идеја вјечног мира, неокантовска филозофија.</p>	<p>Филозофија Социологија Историја Демократија и људска права</p>
---	---	---

<ul style="list-style-type: none"> - наведе и образложе двије чувене формулације категоричког императива - интерпретира Кантову идеју вјечног мира - наброји неокантовске филозофе и сумира њихову мисаону позицију 		
<p>Тема 4: Консеквенцијалистичка етика (6) 4.1 Хедонизам, 4.2. Егоизам и алтруизам, 4.3. Утилитаризам</p>		
<p>Ученик ће бити у могућности да:</p> <p>4.1. - дефинише појам хедоне</p> <ul style="list-style-type: none"> - наведе основне хедонистичке поставке Аристипа из киничке школе - наведе основне хедонистичке поставке епикуровске школе - критички интерпретира парадокс хедонизма <p>4.2. - дефинише појмове егоизма, алтруизма и аскетизма</p> <ul style="list-style-type: none"> - разликује психолошки од етичког егоизма - изрази важност реципрочног алтруизма за људску заједницу - сумира критику алтруистичке етике - критички интерпретира изјаву Огиста Конта „живјети за друге“ <p>4.3. - наведе основне информације о оснивачима утилитаристичке школе</p> <ul style="list-style-type: none"> - уочавају разлике и сличности утилитаризам са осталим консеквенцијалистичким теоријама - објасни принципе максимизације среће и корисности - наброји елементе моралне рачунице одлучивања утилитаризма и демонстрирају је на конкретном примјеру - критички интерпретирају утилитаристичку теорију кроз „тролеј проблем“ 	<p>4.1. Појам хедоне, парадокс хедонизма, значај Аристипа и Епикура за развој хедонизма.</p> <p>4.2. Појам егоизам, аскетизам, алтруизам, етички егоизам, психолошки егоизам.</p> <p>4.3. Појам корисности, појам среће, елементи моралне рачунице, тролеј проблем.</p>	<p>Филозофија Психологија</p>

Тема 5: Слободна тема (8)

Програмом је предвиђена и слободна тема, што даје могућност наставницима да у договору са ученицима бирају садржај којим ће се бавити, самим тим да креирају исходе учења којим ће тежити. Овим ученици постају равноправни партнери у креирању програма. Док се самом наставнику оставља слободан простора за обрађивање тема од личног интересовања.	Садржај зависи од слободно изабране теме.	Корелација премета зависи од слободно изабране теме.
--	---	--

Дидактичка упутства и препоруке:

На часу је потребно комбиновати различите методе и облике рада. Због тога наставници треба да владају репертоаром различитих наставних метода. Потребно је редуковати фронтално излагање наставника и обогатити га, самим тим и учинити га ефикаснијим комбиновањем са другим методама и облицима рада. Акцент треба ставити на интерактивну наставу и развијање критичког мишљење ученика кроз индивидуални рад, тимски и групни рад: кооперативно учење кроз интеракцију, учење према моделу, активно искуствено учење, рјешавање проблема. Три су основна елемента критичког мишљења: размишљање (концептуализација, анализа-синтеза, евалуација), размјена (комуникација, опсервација других погледа, преиспитивање и упоређивање), презентација (изградња и аргументована одбрана властитог става, самопоуздање и свијест о вриједности властитих идеја, мотив за дјеловање). Критичко мишљење у настави развија се путем ЕРР стратегије (евокација, разумијевање, рефлексција) користећи различите методе и технике попут: скандалон, проблематизација, актуализација, усмено излагање са коришћењем табле, разговор (катехетички, мајеутички, хеуристички) остварен на различите начине (олуја идеја, групном дискусијом, учеником звијездом), сњежна грудва, слагалица, вртешка, рад на изворном тексту, студија (анализа) случаја, дебата, развојни разговор (питање – одговор – констатација), метода писаног рада, квиз знања и групно креирање мапе ума. Наставу учинити занимљивом коришћењем актуелних примјера моралних дилема из свакодневног живота заједнице (дневна штампа, телевизија, филм). Из истог разлога избјегавати на часу диктирање – потребне материјале доставити ученицима одштампане.

Због природе предмета, при упознавању ученика с новим садржајем, наставник не би смио упасти у замку да излаже и намеће своју етичку позицију ученицима. Сваком моралном проблему и етичком правцу треба прићи подједнако објективно и критички. Разлике моралних погледа треба подстицати, а не сузбијати. На ученику је да слободно искористи те информације и самостално примјењујући етичку аргументацију формира властити морални суд. Од изузетне је важности показати ученицима да су питања и садржаји којим

се етика бави, иако понекад потичу из далеке прошлости, потпуно смислени и крајње корисни у рјешавању проблема савременог човјека.

Оцјењивање треба да буде континуирано током школске године, обављено јавно и са образложењем онога што је ученик добро урадио, али и онога што треба да буде боље, као и грешака које је евентуално направио. Оцјењивање треба да служи као показатељ успјешности остваривања исхода дефинисаних наставним програмом, како наставнику, тако и самом ученику. Оцјена треба да буде у служби даљег развоја ученика и не треба је посматрати као казну или награду. Потребно је оцјењивати различите активности ученика, како би се мотивисали за интерактивно учење у настави и добили повратну информацију о успјешности свога рада. Приликом оцјењивања постигнућа ученика акценат ставити на квалитет знања користећи се Блумовом таксономијом класификације исхода учења.

Писмена провјера знања није адекватан начин испитивања и провјеравања знања из етике. Уколико се провјера знања обавља писмено пожељно је да то буде са питањима отвореног типа. Таква питања представљају задатке са виших нивоа Блумове таксономије и дају могућност оцјењивања већом оцјене. Уколико се испитује познавање елементарнијих чињеница као предуслова за аналитичко и критичко мишљење, може се такође искористити петнаесто минутни тест затвореног типа.

Одговарајући облик испитивања етике је усмени испит праћен континуирано током школске године кроз дијалог и наставне активности, а не традиционалним прозивањем и одговарањем испред табле. Овим се ставља нагласак на процес долажења до знања и развијање способности, а не само на пуке чињенице. Усмена питања треба да буду кратка и јасна, да захтијевају промишљање, а не набрајање чињеница. Ученик би требао да препозна апстрактно у личном искуству, повезује различите појмове, стекне властити став и аргументовано га одбрани. Због тога је важно да наставник створи угодну и приступачну климу, како би са учеником могао остварити „филозофски дијалог“.

Писање реферата одговарајући је облик оцјењивања етике пошто директно демонстрира процес самосталног и критичког мишљења ученика у дијалогу са заданом темом. Наравно потребно је претходно ученике укратко припремити за писање реферата. Објаснити им структуру (увод, главни дио, закључак), врсте реферата (аналитички, компаративни, аргументацијски и сл.) као и критеријуме по којима ће реферати бити оцјењивани (поштовање форме, стил писања, поткријепљеност аргумената, проблем плагијата). Такође, учениково излагање написаног реферата пред групом колега треба додатно наградити.

На наредном списку наведена је корисна литература коју наставници могу консултовати:

1. Темков, Крил. *Добаро, боље, најбоље (етика за младе)*, Ниш: Бонес, 2003.
2. Перовић, Миленко. *Увод у етику*, Нови Сад: Савез педагошких друштава Војводине, 2003.
3. Макинтарјер, Аластер. *Кратка историја етике*, Београд: Плато, 2000.
4. Ђукић, Остоја; Стојановић, Горан. *Морална филозофија (хрстоматија морално етичких текстова)*, Бања Лука: Филозофски факултет, 2014.